

CULTURA CREȘTINĂ

APARE, CU EȘCEPTIA LUNILOR IULIE ȘI
AUGUST, LA 10 ȘI 25 n. A FIECĂREI LUNI.

Abonamente:

Pe un an: cor. 10.

Pe 1/2 an: cor. 5.

În străin.: cor. 12.

Numărul 50 bani.

REDACȚIA:

Dr. Ioan Sâmpăleanu, Ștefan

Roșianu, Dr. Alexandru Ni-

colescu, Dr. Alexandru Rusu și

Dr. Ioan Coltor.

Redacția și Admi-
nistrația:

»Cultura Creștină«.

Balázssfalva.

Un real câștig al bisericii noastre.

— Biserica și casa din Roma. —

În scurtă vreme biserica noastră română unită va avea în Roma la sf. Scaun Apostolic un procurator. Protestul energic al impunătorului nostru meeting dela Alba-Iulia, precum și „lămuririle“ nesfârșite ce-au urmat, atât în scris (mai cu seamă în presa noastră), cât și cu graiul viu, au știut să trezească și să întărească cu încetul chiar și la guvernul maghiar convingerea, că mișcarea pornită în biserica noastră pe urma înființării vlădiciei de Hajdudorogh, este îndreptățită. Numai așa s'a putut ajunge în cercurile noastre guvernamentale la ideea revizuirii făgăduite. La înființarea vlădiciei de Hajdudorogh partea leului a avut-o fără îndoială guvernul maghiar, și așa este de sine înțeles, că aici, și nu la Scaunul Romei sunt de a se căuta piedecile, cari au stat — și se pare că mai stau încă — în calea justelor noastre pretensiuni revizionistice.

În Roma lucrul nostru a fost mai ușor. Cercurile Vaticanului au înțeles — cum eră și firesc de altfel — curând dreptatea cauzei noastre și ni-se pare, că nu greșim dacă și schimbarea ținutei guvernului în favorul nostru o ascriem în cea mai mare parte influinței acestor cercuri. Dar pe lângă acest sprijin al năzuințelor noastre de revizuire — în eficacitatea căruia nu cutezăm să ne îndoim —, Scaunul Apostolic al Romei ne-a dat în timpul din urmă o nouă și grăitoare dovadă a senti-

mentelor sale cu adevărat părintești față de biserica noastră. După cum reiese din documentul papal — numit breve — pe care-l dăm mai la vale, împreună cu comitiva adresată I. P. S. S. Mitropolitului Mihályi, ni s'a dăruit în Roma o biserică și o casă, cu menirea să găzduiască în ele un procurator, care să pertracteze „la Noi și la acest Scaun Apostolic — cum se exprimă scrisoarea papală — afacerile ritului propriu și ale bisericii proprii din provincia Românilor“.

Din punct de vedere bisericesc însemnătatea acestui fapt ia proporții deosebit de mari. Legăturile de intimitate și de cât mai luminată cunoaștere a stărilor dela noi, apropierile și mai puțin mediate ca până acum ale cercurilor Vaticanului de biserica noastră, cari în mod inevitabil au să rezulte pe urma prezenței unui procurator al bisericii noastre lângă sf. Scaun, vor face aproape imposibilă o viitoare lipsă de orientare în tratarea afacerilor noastre, în cumpănirea exactă a aspirațiilor noastre, precum și în sanarea unor răni din trupul bisericii noastre, la a căror tămăduire Roma poate să contribuie în mod atât de eficace.

De azi înainte pe țărmurii Tibrului va răsună și dulcele grai românesc cântat de glasuri ardelenesti și limba noastră prin faptul acesta își câștigă pecetea oficioasă la o a doua — s'ar putea zice — canonizare a sa, ca singură limbă liturgică vie; și aceasta chiar în Roma, chiar la porțile Vaticanului, chiar sub ochii Vicarului lui Hristos! Or nu ni se pare, că evenimentul acesta este cel mai sfidător argument împotriva falșelor învinuiri aduse la adresa Sf. Părinte relativ la intențiile lui față de biserica noastră? Or nu vedem noi cristalizat în lucrul acesta sufletul acelora, cari și strânși între cele mai ademenitoare ispite de neîncredere, au știut totuș să rămână statornici în optimismul lor, față de viitoarele demersuri ale curiei papale? Și revista noastră poate cu mândrie să-și aducă aminte, că într'o vreme ea singură eră expresia acestui optimism, dintre idealele căruia nu cel din urmă eră câștigarea cu orice preț a unui sălaș românesc la Roma, far puzura scânteitor pentru luntrița bisericii noastre românești.

Biserica și casa din Roma are însă o deosebită importanță și din punct de vedere național. Până azi nu eră — afară de noi — nici unul din popoarele culte, care să nu aibă cel puțin o casă în eterna cetate. Și pe Româniî cari vizitau Roma îi cuprindeă totdeauna un sentiment nedeslușit de umilire, o simțire par'că de rușine, că alte neamuri au fost în stare să sacrifice cu sutele de mii, pentru a-și putea asigura un loc în patria aceasta a artelor, până când noi Româniî singuri nu aveam acolo nici un petec de pământ, desi îndoitele motive de înrudire și de credință, ar fi voit ca noi să fi fost altora pildă. Gestul cu adevărat vrednic de un Papă a lui Piu al X-lea a tolăt însă această umilitoare stare de lucruri. De acum au și Româniî unde să plece cucernici genunchii la Roma, ca în sătulețele lor acasă. De acum milioanele de peregrini și de călători, cari cercetează capitala lumii, vor putea întâlni între zidurile Romei și amintirea solemnă a unui popor prea desconziderat și prea uitat de toți. Vor putea și Italianii, cari țin mult la dulcea „Madonna della Perseveranza“ din biserica românească din Roma, înaintea căreia se topiă în rugăciuni calde sufletul celui mai favorit sfânt al lor, alui Filip Neri, da, vor putea și ei să-și aducă mai ușor aminte de vlăstarul latin, în care circulează acelaș suc de viață ca și în ei.

Casa aceasta, biseriçuța aceasta a fost dorința tuturor Româniilor de bine și în special a mireniilor noștri. „Nu se poate — ziceă unul dintre fruntașii fruntașilor noștri —, să fim indiferenți față de lucrul acesta. Ei bine, noi credem, că Papa ține locul lui Dumnezeu pe pământ, dar cum e cu puțință, că să ne putem învoi să nu avem pe cineva dintre ai noștri în Roma, care să țină locul ingerului nostru păzitor lângă Papa?!“ Vorbe de aur, a căror valoare reală abia atunci vom putea să o pătrundem pe deplin, când procuratorul bisericii noastre, care trebuie să fie un preot pe cât de bun unit, pe atât și de bun Român — își va fi ocupat postul său. . . .

Dar grăiască despre aceasta înseși documentele, pe cari le dăm atât în original, cât și în traducere românească.

Iată-le:

Venerabilibus Fratribus Victori Mihalyi de Apsia, archiepiscopo Fogarasiensi et Albae-Iuliae, atque Episcopis Suffraganeis Ecclicae provinciae Ritus graeci-rumeni.

PIUS PP. X.

Venerabiles Fratres, salutem et Apostolicam Benedictionem. Universi episcopatus Rumeni nomine, Venerabilis Frater Basilius Hossu Episcopus Armenopolitanus seu Szamos-Ujvariens: Rumenorum, anno superiore supplicem ad Nos libellum transmittendum curavit, ut Romae Ecclesiam cum parva domo continenti, de Nostra benignitate statuere dignaremur in usum procuratoris qui apud Nos et Sanctam hanc Apostolicam Sedem proprii ritus et propriae Ecclesiae provinciae Rumenorum negatia pertractaret. Nos autem auditis VV: FF: NN: S. R. E. Cardinalibus Congregationi Fidei Propagandae pro negotiis Ritus Orientalis praepositis, eorumque suffragiis permoti, dilecto Filio Nostro Cardinali hac Alma in Urbe Vicario in spiritualibus Generali, rem commisimus; votis Episcopatus Rumeni ideo libentissime concedentes, quod perspecta plane Nobis sunt

Veneraților Frați, Victor Mihalyi de Apsia, Arhiepiscop de Alba-Iulia și Făgăraș și Episcopilor sufragani ai provinciei Bisericești de Ritul greco-român.

PP. PIU X.

Venerați Frați, mântuire și binecuvântare Apostolică. În numele întregului Episcopat Român, Veneratul Frate Vasile Hossu, Episcopul Românilor de Gherla sau Szamosujvár, s'a îngrijit ca în anul trecut să Ni-se trimită o rugare, pentru ca din bunăvoința noastră să Ne îndurăm a designa în Roma o Biserică împreună cu o mică casă, pentru uzul unui procurator, care să pertracteze la Noi și la acest Scaun Apostolic afacerile ritului propriu și ale Bisericii proprii din provincia Românilor. Iar Noi ascultând pe Venerații Frați Cardinali ai S. B. R., cari stau în fruntea Congregației de Propaganda Fidei pentru chestiunile Ritului Oriental și mișcați de voturile lor, am încredințat lucrul iubitului nostru Fiu Cardinalul Vicar general în cele spirituale în această aleasă Cetate, dând cu cea mai mare plăcere ascultare cererii Episcopatului Român pen-

atque explorata Antistitum, Kleri, populique ritus greci-rumeni fides, observantia et Catholici nominis provehendi studium. Non ignoramus in provincia Ecclesiastica Rumena anno MDCCCLIII erecta, Catholicam rem adeo convaluisse ut in praesens, brevi sexaginta annorum spatio, plus quam triplex evaserit Catholicorum numerus. In Conlegio praeterea Urbano plures Rumenos alumnos in ejusdem Ecclesiae spem alendos recipi jussimus, ut religiosae populi illius institutioni consuleremus; illudque non sine laetitia curavimus, ut illorum numerus novissime augetetur. Iamvero cum Conlegium Parochorum Urbis Ecclesiam SS-mi Salvatoris ad vicum „delle Coppelle“ vulgo nominatum, cujus cultui ipsi Parochi inserviebant, in manibus Nostris nuper unanimi consensione reponendam censuerit, ut eam, cum adiecta domuncula, quatenus Nobis opportunum videretur, Rumenis Catholicis concrederemus, Nos Parochorum eorumdem largitatem ac obsequium amplissime laudantes, atque universo merentissimoque Conlegio grati animi Nostri sensus significantes, munificam oblationem ultro accepimus. Haec quidem oblatio non modo voluntati nostrae respondet, sed certam quoque spem iniicit futurum, ut hac

tru motivul, că ne este deplin evidentă și cunoscută credința, supunerea și zelul de-a promovă catolicismul al Arhierilor, Clerului și al poporului de ritul greco-român. Știm, că în provincia Bisericească Română, înființată în anul 1853, cauza catolicismului s'a întărit așa de mult, încât astăzi, după un interval scurt de 60 de ani, numărul Catholicilor e mai mult ca de trei ori mai mare. Apoi am dispus ca în Colegiul Urban, pentru ca să ne îngrijim de instrucțiunea religioasă a aceluiași popor, să se primească, spre a fi crescuți în nădejdea aceleiași Biserici, mai mulți alumni; și cu plăcere am dispus ca în timpul din urmă numărul lor să fie mărit. Iar acum, după ce Colegiul Parohilor Cetății a aflat de bine, ca Biserica Preasfântului Mântuitor din cartierul numit de obicei „delle Coppelle“, slujbele căreia le îndeplineau înșiși Parohi, să o pună, cu învoire unanimă, la dispoziția Noastră, pentru ca — întrucât vom găsi de bine — să o încredințăm împreună cu căsuța ce-i în legătură cu ea Românilor Catolici, Noi lăudând foarte mult maritimia și supunerea acelorași Parohi și exprimând sentimentele de mulțămite ale inimei Noastre întregului Colegiu foarte binemeritat, am primit bucuroși ofertul prețios. Căci

Alma in Urbe religionis ac divini cultus splendor progrediatur. Expedi enim ut in hoc Catholici orbis centro plura pateant templa, in quibus Sacrae Ceremoniae secundum varios ritus celebrentur ita ut ex ipsa etiam diversitate rituum, fidei unitas luculentior appareat. Quae cum ita sint, Ecclesiam SS-mi Salvatoris ad vicum „delle Copelle“ de Urbe eique continentem domunculam Motu proprio atque ex certa scientia et matura deliberatione Nostra deque Apostolicae Nostrae auctoritatis plenitudine, praesentium vi, perpetuumque in modum Episcopatus Rumeno Catholico provinciae Ecclesiasticae Fogarasiensis et Albae-Iuliae, *donamus, illique plenam et liberam, tam Ecclesiae quam domunculae, possessionem tribuimus*. Decernentes praesentes Litteras firmas, validas atque efficaces semper extare ac permanere, suosque plenos atque integros effectus sortiri atque obtinere, illique Catholico Rumeno Episcopatus nunc et in posterum plenissime suffragari; sicque rite judicandum esse ac definiendum, irritumque et inane fieri, si secus super his a quovis, auctoritate qualibet, scienter sive ignoranter attentari contigerit. Non obstantibus Nostra et Cancellariae Apostolicae regula de jure quaesito non tollendo,

ofertul acesta nu numai că corespunde cu voința noastră, ci Ne dă și nădejdea sigură, că în aceasta Aleasă Cetate va progresa splendoarea religiei și a cultului divin. Se cuvine anume, ca în acest centru al lumii catolice să se deschidă mai multe biserici, în cari Ceremoniile Sacre să se îndeplinească după diversele rituri, așa că din însași diversitatea riturilor să apară mai luminos unitatea credinței. Astfel stând lucrurile, din Indemn propriu și din știință sigură și deliberare matură precum și din plenitudinea autorității noastre Apostolice *donăm* în puterea celor prezente, și încă pentru totdeauna, Biserica Preasfântului Mântuitor din cartierul „delle Copelle“ al Cetății, precum și căsuța ce cuprinde, Episcopatului Român catolic al provinciei de Alba-Iulia și Făgăraș *și-i dăm posesiunea deplină și liberă, atât a Bisericii cât și a căsuței*. Decretăm, ca Literele prezente să fie și să rămână totdeauna tari, în vigoare și eficace, și să-și câștige și obțină efectele lor depline și întregi, și că acum și în viitor să ajute aceluiași Episcopat Catolic Român; și astfel pe dreptul trebuie să spunem și să definim, că va fi și nul și zădarnic dacă asupra acestora s'ar întâmplă ca oricine, cu orice autoritate, să atenteze, fie cu sciința, fie:

aliisque Constitutionibus et Ordinationibus Apostolicis, ceterisque contrariis quibuscumque. Datum Romae apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die XVI M. Martii anno MCMXIV Pontificatus nostri Undecimo.

R. Card. Mery del Val
A Secretis Status

*

Mons. Vittore Mihalyi de Apsia Arciv. rumeno di Blas.

S. Congregazione de
Propaganda Fide Per Gli
Affaire Di Rito orientale
Protocollo N. 35.261

Roma, 5 Maggio 1914.

Oggetto

Invio di Breve sulla Chiesa del SS-mo Salvatore.

Ill-mo e R-mo Signore.

Qui compiegato transmetto alla S. V. il Breve, col quale il S. Padre dona all' Episcopato Rumeno di codesta Provincia

cu neștiința. Și asta în butul regulei Noastre și a Cancelariei Apostolice de-a nu nimici dreptul câștigat, precum și în butul altor Constituțiuni și Ordinațiuni Apostolice, și a oricăror altor contrare. Dat în Roma la Sfântul Petru sub inelul Pescarului în 21 Martie anul 1914, al Pontificatului nostru al unsprezecelea.

R. Card. Mery del Val
Secretar de stat.

*

Mons. Victor Mihályi de Apsa, Arhiep. român în Blaj.

Sf. Congregațiune de
Propaganda Fide pentru
afacerile de rit oriental.
Protocol Nr. 35.261.

Roma, 5 Maiu 1914.

Obiectul

Spedarea Brevei despre Biserica Preasfântului Mântuitor.

Il-me și Rev-me Domnule,

Aici alăturat transmit Domniei-Voastre Brevele prin cari Sf. Părinte, donează Episcopatului Român, din această Provin-

Ecclesiastica, la Chiesa del SS-mo Salvatore „delle Coppelle“ in questa città. Son persuaso che questo atto del S. Padre sarà giustamente apprezzato dai cattolici tutti di rito rumeno, come un attestato di paterna benevolenza della Santità Sua verso una parte così eletta del suo gregge. E nella speranza che da ciò prendano incentivo tanto gli Ecc-mi Vescovi quanto i Sacerdoti rumeni a raddoppiare il loro zelo per la causa della S. Unione, invoco sopra la S. V. sopra gli Ecc-mi Vescovi suoi suffraganei, sul clero, e sul popolo rumeno le più elette benedizioni del Cielo.

Intanto di vero cuore me Le dichiaro

Di V. S. Ill-ma e R-ma
Devotissimo servo

Fr. Gir. M. Card. Gotti
Pref.

Girolamo Rolleri,
Segrio

cie Bisericească, Biserica Preasfântului Mântuitor „delle Coppelle“ din cetatea aceasta. Sunt convins, că actul acesta al Sf. Părinte, va fi cu dreptul apreciat de toți catolicii de ritul Român, ca un atestat de bunăvoință părintească al Sfinției Sale, față de o parte atât de aleasă a turmei Lui. Și în speranța, că atât Esc-mii Episcopi, cât și preoții Români, vor lua din aceasta un imbold spre aș îndoi zelul, pentru cauza sf. Uniri, implor peste D. V. și peste Esc-mii Episcopi sufragani, peste clerul și poporul Român, cele mai alese binecuvântări ale Cerului.

După cari mă declar din toată inima

Al D. V. Il-me și Rev-me
prea devotat serv

Fr. Ier. M. Card. Gotti,
Prefect.

Ieronim Rolleri,
Secretar.

Documentele acestea au fost publicate deja în Nr. 46 din 12 Măiu al „Unirii“, fără să fi produs însă vreun răsunet în presa noastră. Dar în acestea ceasuri de sbuciumate frământări nervoase, prin cari trece neamul românesc, nu ne mirăm, că acest eveniment de importanță istorică, a putut fi trecut atât de ușor cu vederea de presa noastră. Tulburările politice de toate

nuanțele, marile preocupări de colorit bisericesc-național izvorâte pe urma înființării noiei dieceze, desiluziile dureroase încercate pe drumul ce batea spre ticluirea unor raporturi de prietenie între neamuri menite să ocupe aceeaș bucată de pământ, toate aceste idei puțin luminoase și puțin prielnice unor aprecieri pe deplin obiective, precum și unele mărunțișuri de proveniență confesională, pe cari nu voim să le mai scormonim în aceste șire de sărbătoare, au putut fi explicabilul motiv al tăcerii ziaristiceii noastre. De pe marea în furtună nu se poate vedea limpede țărnelul liniștit. Nu ne îndoim însă, că îndată ce se vor ivi cele dintâi zori ale unui crepat de ziuă, care nu poate să fie de parte, sângele nostru roman, conștiința noastră națională însăș, ne va sili la o reparare solemnă a acestei — neatențiuni.

Până atunci noi ne mângâiem cu accentele sincere ale credinței din sufletele noastre, până atunci leagănul nostru din Roma va avea numai picurul de lacrimă curată al unui copil ajuns din nou la pieptul mamei sale, pe care o are dragă și de care nici într'un chip nu vrea să se înstrăineze. . . .

REDACTIA.

Biblia de Buzău.

„Infricoșatele vămi ale văzduhului“, „Epistolia“, „Visul Maicii Domnului“ și alte cărți apocrife, cari bagă în om fel de fel de groază păgână, au ajuns la noi la Români în scurtă vreme la un număr nesfârșit de ediții, și numai cei ce le-au tipărit, și le mai tipăresc, ar putea spune miile de exemplare, pe cari le desfac în fiecare an. Da, căci poporul e doritor de a cunoaște lucrurile sfinte, și dacă nu i-le dăm noi, apostolii puși de Dumnezeu ca să-l păstorim, el le cumpără dela aceia, cari i-le dau, așa cum le găsește, și astfel se răspândesc la noi tipăriturile cele rele și Bibliile pline de greșeli publicate de societatea britică, care cred, că a tipărit mai multe ediții și exemplare din Sfânta Scriptură, decât toți arhierii bisericii românești, unite și neunite la oaltă.

Lucrul acesta e o mare pagubă pentru sufletele credincio-

șilor, și totodată o mare rușine pentru biserică, o puternică dovadă despre slăbiciunea noastră.

Doar Scriptura, după învățătura cu cuvântul viu, care, în cele mai de frunte biserici de ale noastre, de se face de două ori pe săptămână, în predica dela liturghie și în învățătura creștinească dela vecernie, Scriptura e cel mai bogat izvor de înțelepciune dumnezească și omenească, pe care poate să-l aibă omul pururea la dispoziție, și în privința aceasta e mai folositor decât chiar cuvântul viu. Acest lucru l-a cumpănit iubitorul de Dumnezeu episcop al Buzăului Filoteiu, și nu s'a uitat la aceea, cât va trebui să cheltuiască din buzunar, numai să poată pune în mâinile credincioșilor dumnezească Scriptură, care pe timpul lui „a ajuns o carte atât de rară și atât de costisitoare, încât rar o poate vedea cineva, nu zic la ceilalți creștini români, ci chiar la preoți“ ¹⁾. Publicată în format frumos în 40, cu litere citețe și pe o hârtie foarte bună, cartea dela Buzău avea menirea să „împlinească acest deșert“. Răposatul episcop nu umblă să pregătească o nouă traducere a acestei cărți sfinte, nici nu însărcinează cu acest lucru pe oamenii dimprejurul său, ci caută și publică ceea ce socotește el, că e bun, iar de schimbat se încumetă numai acolo, unde crede el, că nu e bine, ori nu vor înțelege oamenii săi. Sunt foarte frumoase cuvintele lui, de aceea merită să fie cunoscute cât de mai mulți. Indată la începutul volumului I ne spune: „Dintre Bibliile tipărite în limba noastră, cea mai bine tâlmăcită și mai luminată la înțeles este cea dela Blaj; pe aceasta și noi am ales-o de a o retipări iarăși(!), însă mai îndreptată și mai curățită de ziceri învechite acum și obicinuite numai la frații noștrii Ardeleni“ ²⁾. Principiile vrednicului episcop sunt cât se poate mai sănătoase: să schimbi numai acolo, unde e greșală, și unde nu înțeleg oamenii, pentru cari se tipărește cartea. Durere, că aceste principii înțelepte nu au fost puse destul de bine în aplicare.

Biblia de Buzău e o retipărire a celei de Blaj, cum o numește chiar episcopul Filoteiu. Aproape pe toate paginile găsești același text, și de schimbări dai numai pe ici pe colo, mai

¹⁾ Vezi: »Biblia sau Testamentul Vechiu și Nou. Acum îndreptându-se și curățindu-se de oarecare ziceri ne-obicinuite într'această țară, s'au retipărit... prin binecuvântarea, râvna, și toată cheltuiala iubitorului(i) de Dumnezeu episcop al Sfintei episcopii Buzău«. Volumul I a ieșit la 1 Iulie 1854, al doilea, al treilea și al patrulea în 1885, iar al cincilea la 14 Februarie 1856

²⁾ »Procurvântare către dreptcredincioșii cititori« în Vol. I. p. 5.

mult schimbări de litere, cari arată o altă pronunță. Prin liturghia lui Antim Ivireanul, care va fi fost în vremea sa singura carte tipărită pentru slujba sfintei liturghii în românește, căci cine știe ce va fi mai rămas din cartea mitropolitului Dosofteiu, și de aceea a trebuit să treacă în Ardeal în număr mare, doar noi aveam acum liturghia românească aprobată de Scaunul Romei, a trecut și în cărțile bisericești ale tuturor Românilor din Ardeal dialectul muntean, pentru aceea limba din Biblia lui Clain nu e limba din Blaj, ori limba vorbită în părțile Sibiului, ci, pe cât a cunoscut-o acest mare învățat, limba vorbită în principatul Munteniei. Tocmai de aceea limba nu lăsă mult de dorit. Și de fapt schimbările cele mai multe sunt de litere, cari arată pronunța diferită. Pe când cea de Blaj are „așé“, cea de la Buzău scrie : „așa“, „despartă“ e în cea din țară „despartă“, „samene“ e „semene“. Alte schimbări nu au nici un rost, așa de pildă cea de la Buzău lasă afară adeseori pe „și“, cu toate că vorba se găsește atât în textul evreesc, cât și în cel grecesc ; ori în loc de „iaste“ pune „e“. De altă dată dai de schimbări provocate de nenorocitele curente limbistice, cari au băgat în robie biată biserică românească, după ce aceasta s'a scuturat de jugul slavon. La Biblia de Buzău nu-i place „norodul“, ci îi trebuie „popul“, iar în loc de „tuturor“ trebuie să zică „tututor“. „După“ e în cea din țară „dupre“, deși nu consecvent, căci în psalmul 50 versetul întâiu e : „miluește-mă Dumnezeu duple mare mila ta“, și numai decăt în al doilea se spune : „și după mulțimea îndurărilor tale șterge fărădelegea mea“. Dacă facem o comparație între un întreg capitol luat din acestea două ediții, vom vedea, cât sunt de puține schimbările. Să luăm de pildă capul întâiu din Cartea Facerii. Pe când Biblia de Blaj zice : „să se facă tărie între apă“ (v. 6), cea de la Buzău are : „să se facă tărie între ape“, ceea ce e mai bine, doar nu poate să fie nimic „între“, dacă e un singur lucru, care să aibă ceva „între“. Textul blăjan nu a tradus destul de verbal pe cel grecesc : ἐν μέσῳ τοῦ ὕδατος, care înseamnă „prin mijlocul apei“. „Muiară“ e în ediția lui Filoteiu „femee“, pentru că în țară s'a dat celuilalt cuvânt o accepțiune nu prea cinstită. Fraza cărții ardelene „și iată bune foarte“ a fost „romanizată“ în cea de Buzău : „că sunt bune foarte“ (v. 31.), prin ce nu s'a limpezit cu nimic înțelesul, iar limba a pierdut mult din stilul ei lapidar. „Jigăniile“ nu-i plac munteanului, de aceea pune : „vietăți“, cari împreună cu atributul următor : „cu suflete vii“ fac o frază destul de urâtă.

Aceasta e toată schimbarea în un capitol așa de mare, cum e cel dintăiu din Biblie. Adevărată îndreptare e numai unde e vorba despre despărțirea între ape, încolo nu mai eră necesară nici o schimbare, las'că și aceasta e un lucru, pentru care poporul nu rămânea fără înțelegerea Scripturii. Cel ce va mai face comparațiunea, atât de plictisitoare, și pentru alte capitole, se va convinge, că schimbările sunt puține, și va ajunge la convingerea, că oamenii, ori omul, doar nu tot ce apare sub numele unui om e și opera lui, nu au făcut nici măcar o copie a Bibliei de Blaj, ci au mai schimbat pe ici pe colo câte un cuvîntel, ori câte o literă, așa încât tipăritura lui Clain a stat sub ochii culegătorilor. Ea păstrează chiar greșelile Bibliei de Blaj¹⁾. Indreptează pe „acorăbiat“ cu „a mers pe apă“, unde putea să rămână afară cele două cuvinte din urmă. „Exorțiștii“ sunt schimbați cu „jorători“, vorbă ce nu există în dicționarul limbii române. Păstrează vorba veche românească „căci“, în înțelesul de „pentru ce“, deși ar fi făcut cu mult mai bine să o schimbe, doar din cei fără multă carte abia se vor găsi oameni, cari să o înțeleagă. „Moșia“ și „țara“ celei vechi au ajuns să fie în cea de Buzău „patrie“²⁾ „străjuitorul“ a devenit lucru mare „speculator“³⁾ și mare mirare, că servitorul căpitanului din Capernaum nu a ajuns „ordonanță“! „Jitnițele“ odată sunt primite așa⁴⁾ de altădată sunt numite „magazii“. Celor dela Buzău nu le sună bine la ureche fraza: „așa veți grăi Domnului meu Isav: așa zice sluga ta Iacov“⁵⁾, ci schimbă, de sigur destul de rău: „așa veți zice Domnului meu Isav: așa zice supusul (!) tău Iacov“; supus nu e românește, ci ungurește ori nemțește, iar a da atară pe frumosul „grăi“ e o lipsă de ori ce simț de limbă românească, mai cu seama când se pot perânda două vorbe, cari deși sunt diferite, totuși exprimă, mai mult sau mai puțin, aceeaș idee! Une ori a crezut editorul dela Buzău, că e mai corect în traducere decât cel dela Blaj, și are fraza următoare: „acestea toate neamurile le caută“⁶⁾, ceea ce în Biblia dela 1795 e: „că acestea toate (grijile trupești) păgânii le caută“. „Neamurile“ nu are în limba română puterea lui „goim“ cel jidovesc, și chiar de ar avea-o, a

1) Vezi mai sus p. 185 »făgăduința voastră« în loc de »contractul făcut cu voi«, »preste scaon șădăc«.

2) Ioan 4, 44, Mat. 2, 12. — De altfel cuvîntul »patrie« îl găsim și la Clain în T. V. II. Mac. 4, 1.

3) Marcu, 6, 27. 4) Mat. 3, 12., 6, 26. 5) Facere 32, 4. 6) Mat. 6, 32.

te întoarce dela așa de cunoscutul „păgâni“ la echivocul „neamuri“, nu e nici un lucru bun. În felul cum e construită vorba buzoiancă, nici nu e limpede, nu poți să știi, ce vrea să zică: dacă lucrurile, cari privesc îngrijirea trupului, le caută *toate* popoarele, — și atunci nu ar avea Mântuitorul pentru ce să desbare pe oamenii săi dela astfel de griji; ori vrea să zică: „toate lucrurile acestea *numai* neamurile (păgânii) le caută“. Până la ediția de Buzău, cum se învață de altfel și astăzi, știam, că Mântuitorul va despărți pe cei buni de cei răi, la judecata din urmă „cum alége păstorul oile de capre“¹⁾ — această traducere nu i-se pare bună lui Filoteiu, ci spune că „va despărți pre dânșii unul de altul, precum desparte păstorul oile din iezi“, ceea ce nu e bine, căci vorba grecească *ἐπιφρον* poate să însemneze atât ied, cât și capră.

Mare greșală a făcut ediția Buzoiană cu schimbarea vorbelor în Tatăl nostru, prin ce a făcut, ca noi Românii nici măcar în această manifestațiune a credinței să nu mai fim una. Biblia de Blaj zice: „pâiné noastră cé de toate zilele“²⁾ iar cea dela Buzău are: „cea spre ființă“, voind să crează, că a făcut o traducere mai exactă. Pe când se înșală amar de tot, căci cuvântul grecesc *ἐπιφροσιον* înseamnă tocmai un lucru necesar în toate zilele ca să poți trăi, ceea ce nu va scoate poporul nici odată din „spre ființă“. Bine a făcut Biblia dela Buzău, că în loc de „détornici“ și „détorii“ a pus „greșiți“ și „greșeli“ (v. 12.), a făcut însă cât se poate mai rău punând „cel viclean“ în loc de „cel rău“, doar *πονηροῦ* tocmai „rău“ înseamnă! „Eu sunt vița, voi mlădițele“³⁾ e în cea de Buzău: „eu sunt buciumpul, voi vițele“, o traducere fără nici un rost. De multe ori a schimbat câte un text al celei vechi, încurcându-l deabinelea. Ce limpede curg vorbele în următorul verset: și întru nime altul nu iaste mântuire, pentru că nici un nume altul supt ceriu nu iaste dat oamenilor, întru care trebuie să ne mântuim noi!“ In gura Bibliei de Buzău nu mai sunt așa de bine și de natural tocmit: „și nu este într’alt întru nimic mântuire, pentru că nici nume este altul supt cer dat întru oameni, întru care trebuie să ne mântuim noi“⁴⁾. O mare greșală de vorbă e la începutul evangheliei lui Luca, unde se spune, că evangeliile sunt alcătuiți de povești: „de vreme ce mulți s’au apucat a alcătui povestiri“⁵⁾, adecă a ticlul basme! Clasic

¹⁾ Mat. 25, 32. ²⁾ Mat. 6, 11. ³⁾ Io. 15, 5. ⁴⁾ Faptele Apostolilor 4, 12.

⁵⁾ Luca 1, 1.

și bucureștenesc e graiul acestei ediții la Galateni 2, 1,: „după *paisprezece* ani iarăși m'am suit în Ierusalim“. Acum a grăit în tocmai ca acei, pentru cari s'a scris această ediție!

Astfel s'a făcut Biblia de Buzău, care l-a costat multe parale pe vrednicul episcop Filoteiu. Păcat de omul acesta, că nu a avut cunoștințe mai frumoase teologice, și mai multă cunoaștere a unui lucru atât de greu, ce este revizuirea cărților bisericești. El nu e teolog bun, se vede aceasta din vorba lungă, și puțin cuprinzătoare a introducerii lui dela cel dintâiu volum, de unde se vede, că el aprecia Biblia cam în felul protestanților. Păcat, de această carte frumoasă, că nu a copiat pe deantregul textul Bibliei de Blaj, ar fi făcut cel mai bun serviciu, căci ea ar fi umplut toate părțile ardeleni, și nu ar fi ajuns în așa de scurt timp să se dea aproape de pomană, cu 6 lei toate 5 volumele.

Ceea ce a schimbat editorul acestei cărți, aproape totul e greșit, ori fără nici un rost, de aceea te enervează cu cât o asemeni Biblia buzoiană mai mult cu cea blăjană, și îți spui de multe ori: păcat de atâtea parale pentru aceste schimbări. Cu aceasta începe nesfârșitul lanț de „corectori“ ai cărților bisericești, cari pe lângă silința și știința lor au lăsat în aceste cărți niște urme foarte triste: de dragul cutărui cuvânt — care fiind de o anumită origină — jertfesc înțelesul, și fac aceste cărți inutile *poporului* românesc, pentru care se tipăresc. Intre aceștia nu se poate număra însă Filoteiu al nostru, care nu a avut știința lor, și dacă a făcut ceva schimbări, a avut intențiunea să le facă pentru a fi înțeleasă Sfânta Scriptură pe deplin de munteni.

Dr. IOAN BĂLAN.

Din viața și activitatea primului episcop sufragane român din Oradea-mare Meleție Kováts (1748—1775).

(II).

3. Meleție și turburările din Oradea.

Bucuria prietinelor Unirei n'a fost durabilă, eră bucuria momentului; în cealaltă clipă supărarea își face loc în inimile lor, apoi le stăpânește cu desăvârșire. Agitățile puse la cale de preoții Toma din Sârbi și Gheorghe din Peșteș, deși se păreau sugrumate, încă tot mai existau, dovadă, că patriarhul

din Carloveș încă tot mai avea putere să miște cercurile vieneze, iar episcopul Aradului încă tot mai nutrea speranța, că își va putea redobândi turma pierdută.

Încă nu se așezase bine episcopul Meleție în tronul episcopesc, și dealtmintagele rău construit, și iată, că deja se și încep luptele, pre viață și pre moarte. Scrisoarea lui Meleție, îndreptată către comitatul Bihorului, arată lămurit dispariția bucuriei din inima lui, și brăzdarea aceleia de plugul supărării. În 19 Decembrie a anului 1748 i-se face instalarea, și încă în același an trebuie să ceară ajutorul comitatului în contra uneltirilor neuniților. „Cu umilință am dorit — zice Meleție — să fac cunoscut, ce dealtmintagele bine este știut, că eu din grația Ilustrității Sale Dlui episcop, conte Forgách am fost pus în fruntea Românilor uniți, și deja într'atâta ne înjură Sârbii din Oradea-Ujváros, că încă și păgâni ne numesc și că cu unirea ne-am dat diavolului; tot așa îi învață și pre schismaticii din jur, îi înstrăinează dela noi, învârtoșându-le inima cu diferite prilejuri, încât pre preoții uniți, în vremea celor mai urgente lucruri, îi scot pre ulițe, bătându-le fereștile cu spini 1).“

De altă parte neuniții din Oradea, încă în primele zile ale anului 1749 se plâng la Cons. Locțiitor, că episcopul Meleție le-a cuprins biserica, iar pre preotul lor l-a aruncat în temniță. Cons. Locțiitor cu datul de 11 Martie 1749 rescrie cottului, dând poruncă, să se facă cercetare, ce este drept în cauză? 2).

Plângerea neuniților susținută la împărăteasa este de următorul cuprins. Oficialii dominiali ai episcopului latin din Oradea, îndată după denumirea lui Meleție de episcop, în diferite rânduri i-au provocat să părăsească schisma și să treacă pe partea episcopului Meleție. În urmă oficialii — Mártonossy și Tokody — i-au amenințat, că dacă nu vor părăsi schisma, trebuie să părăsească orașul. Neuniții au cerut să le deie timp de cugetare, respective să susțearnă cauza la Maiestate. Auzind aceasta oficialul Tokody, îl aruncă în temniță pre senatorul și procuratorul neuniților, pe Ioan Trefa. În ziua anului nou (1749) iar au venit amintiții oficiali, provocându-i pre neuniți să recunoască de episcop a lor pre Meleție, căci la din contră, în decurs de trei zile vor trebui să pără-

1) Plângerea lui M. Kováts către cott. Bihor — ungurește — Arhiv. cott. Bihor.

2) Arh. cottului, 1749, III. 25.

răsească oraşul. Atunci neuniţii, ca să evite răul ce aveã să urmeze, au mers la episcopul Meleţie, unde li-s'a spus cu vorba, că singur numai titlul de episcop să-l recunoască, religiunea le rămâne cea de până aci, neschimbată, ma că dacă li s'ar face ceva neîndreptăţire de cătră episcop ori din partea oficialilor să renunţe şi la recunoaşterea lui Meleţie. Deci ei, împreună cu preotul lor Ioan Gavrilety (Găvrilete) au primit propunerea lui Meleţie. Inşă preste puţină vreme, fără ca ei să deie anză, episcopul a mers la ei, cerând să-i deie reversale, că ei sunt uniţi; ei însă au denegat dorinţa lui, dimpreună cu titlul, remânând în religiunea lor. Inţr'aceea a intrevinit împrejurarea, că oficialii au închis biserica, iar preotul Petru Pap, deoarece a negat, că la el ar fi cheia bisericii, l-au prins şi aruncat în temniţă. Ci primind rezoluţie împărătească, apoi venind sărbătoarea Paştelor, fiind într'aceea îngropăciuni, botezuri, ei au deschis uşa bisericii cu cheia păstrată la ei. In 18 Martie (1749), deoarece preotul lor a slujit în biserică, în miez de noapte l-au ridicat, — aşă gol cum eră — şi l-au aruncat în temniţă. După aceea, fiindcă preotul, bătrânul Ioan Gavrilety, n'a voit să recunoască unirea a fost citat la comitat şi în 14 Iunie (1749) a fost băgat în temniţă. — De unde se roagă neuniţii, să fie scutiţi de astfel de molestări, iar preotul Ioan Gavrilety să-l pună pre picior liber ¹⁾. Aceasta este plângerea neuniţilor din Oradea-Katonaváros (Velenţa Orăzii).

In cauza de sus comitatul citează pre Meleţie, precum şi pe oficialii Sigismund Mártonossy, director cameral, şi pe inspectorul dominial Gheorghe Tokody. Dar deoarece eppul Meleţie expune cu graiul viu, şi nu în scris, cele de spus, împărăteasa dă ordin, ca ascultând comitatul pre cei ce sunt de ascultat şi convingându-se, că recurenţii (neuniţii) şi mai înainte au fost în posesiunea bisericii din Velenţa, până la ulterioara rezoluţie să o restituie acelora. Ci neuniţii n'au aşteptat sfârşitul pertractărilor şi a cercetărilor acestora, ci, precum şi ei recunosc în plângerea lor de mai de sus, cu cheia ce o aveau la sine, fără ştirea comitatului, au deschis biserica. De unde în faţa comitatului apar de violatori ²⁾. Ci comitatul, în butul repeţitejor provocări a agentului Bernath, încă tot întârzie cu infor-

¹⁾ Arh. cottului Bihor 1749, fasc. VI. nr. 3.

²⁾ Arh. cottului Bihor 1749, Iulie 30. fasc. IV. nr. 2.

mașiunea cerută, de unde împărăteasa în patenta de dat 14 August 1749, poruncește, ca pre preotul mai de curând arestat Ioan Pap Gavrilety să-l elibereze, dându-i informațiunile necesare. ¹⁾).

Ce a respuns comitatul la aceasta nu știu, n'am aflat. Inșă în 29 Oct. 1749 apare rescrisul cons. Locțiitor adresat în cauza bisericii violate, și poruncește să se facă cercetare, câți, și cu numele, cari au primit unirea înainte de violarea bisericii, câți după-aceea, și câți au ramas în schismă? Cine au fost amăgitorii, afară de Popa Petre Briscul, câți sunt de toți în Oradea și unde le este biserica. ²⁾).

Trei investigații s'au făcut în cauza aceasta, toate trei le-au condus juzii Ioan Csernyánszky și Ștefan Lombori. Intâia cercetare s'a făcut în 12 și 13 Oct. 1749. Cu ocașiunea aceasta se constată numărul Sârbilor, locuitori în Oradea. In strada Grecilor s'au aflat următoarele familii: văd. lui Ioan Virág, Tănas Püspöki, Dumitru, Cristof, Püspöki, Nistor Csekovics; în strada Peții: Nicolae Rácz, Vasile Arpa, Luz Rácz, Petru David, Iosif Rácz, Ioan Puntul, Gheorghe Maxim, Stoian Petrovics, Rácz Luca, și Kozma Maxul toți neuniți ³⁾). In a doua cercetare, ținută în Olosigul Orăzii la 10 Decembrie 1749 se constată următoarele familii grecești: a) strada grecească: Dumitru Csodnár, Cristofor Mihaiu Tokaj, Ioan Görög, Sigismund Görög, Gheorghe Eötvös, Toma Görög, Mihaiu Kis, Dumitru Dadum, Martin Dadum, Gheorghe Costa; b) în strada Peții: Iosif Theodorovics, Toma Miszáros și Dumitru Argyilat. Dintre aceștia Ioan Görög, Gheorghe Costa și Gheorghe Guzi sunt uniți, tot așa și Toma Miszáros, de când a dus în căsătorie o femeie de român ⁴⁾).

A treiă și cea mai însemnată cercetare s'a ținut tot în Olosigul Orăzii, în 6 și 7 Febr. 1750, după „Deutri puncta“. Li s'au pus aceste întrebări:

1. Câți și cine l-au recunoscut pre Meleție de episcop dintre locuitorii din Katonaváros?

¹⁾ Arh. cottului Bihor 1749, VI. nr. 3.

²⁾ Arhiv. cott. 1749 fasc. VII. I.

³⁾ Arhiv. cott. 1749, fasc. VII. nr. 4. «Inquisitio Rascianorum varadiensium numerum importans, relata 16 Febr. 1749. in Cong. cottensi V. — Olassi celebrata.

⁴⁾ Inquisitio Graecorum varadiensium numerum importans, relata 16 Febr. 1750, Arh. cott. 1749. Fasc. VII. nr. 3.

2. Cari îl recunosc încă și cari l-au părăsit?

3. Afară de Popa Petre Briscul, cine este urzitorul neunirii?

4, 5. Când și prin cine s'a ridicat biserica existentă (din Katonaváros), căci ceea ridicată de schismatici au dărâmat-o; ceea existentă nu este zidită de Grecii și Sârbii din Ujváros, deci cu a cui permisiune umblă la biserică?

Două lucruri erau de constatat, a) cine și câți Români, Greci și Sârbi au trecut la unire și b) a cui este biserica, a Românilor ori a Grecilor și respective a uniților ori a neuniților? Episcopul și cei dela comitat susțineau, că fiind biserica zidită de Români uniți (pre vremea lui Kebell), aceea formează posesiunea uniților! De aici părerea despre violarea bisericeii prin Greci și încarcerarea preoților după închiderea aceleia din partea comitatului. Pentru constatarea adevărului au ascultat zece martori, atât catolici, cât și neuniți.

Capii familiilor române trecute la unire le înșiră Francisc Szentmártoni. Aceștia sunt: Vasile Szeresli, judele Vasile Zahari, Ioan Trefa, Petru Leșan, Iosif Pap, Petru Ruscaș, Ioan Magyar, Gavril Trefa, Toader Berce, Dumitru Simini, Nicolae Pap, Gavril Bottyáni, bătr. Gheorghe Gavriety, Gheorghe Aradi, Gavril Imre, Petru Pușcaș, Ioan Pătcaș, Petru Vassadi, Ilie Pereci, Pascu Gușa, Simeon Sütő, Petru Trefa, Mihaiu Száz, Toader Rucia, Ioan Bibarț, Ioan Rotar, Iustin Szilágyi, Nicolae Vadai, Petru Roșu, Gavril Madarassi, Toader Zahari, Ioan Dorogi, Mihaiu Szabó, Toader Borbély, Luca Ola, Nicolae Baian, Gavril Bandul, Gheorghe Vladul, Mihaiu Gomboș, Emeric Olajos, Ioan Szabó, Gavril Sipos, Dumitru Sipos, Gheorghe Lipos, Teoader Szilágyi, Mihaiu Baian, Costa Alpari, Ioan Alpári, Simon Alpári, Gheorghe Oprea, Grigor. Bește, Emeric Bește, Ursul Bește, Ghiurca Raț, Toader Mladin, Luca Pușcaș, Pascu Puro, Gavril Toia, Andrei Ruscaș, Ioan Ruscaș, Crăciun Vitiz, Gavril Gondan, Ioan Clinciu, Dumitru-Pucio, Emeriç Jeremia și alții, mulți, de cari nu-și aduce aminte, căci au fost afară prin curte. Ceialalți martori asemenea adeveresc că întreagă comunitatea bisericească a trecut „pre partea lui Meleție“, când cu provocarea lui Martonossy. La punctul al doilea răspunsul este unanim, că nimeni nu este pe partea eppului. La al treilea toți răspund că judele Vasile Zahari, preotul Ioan Gavriety și Vasile Szeresli au fost urzitorii neunirii, acest din urmă din motive personale, căci episcopul latin nu i-a dat arânda dijmelor. — La 4 și 5 răspund cum se va vedea mai în jos.

Dar să vedem întru cât corespund adevărului afirmațiunile din plângerea adresată Impărătesei de cătră neuniți. Voiu aduce fasiunile făcute atât de catolici cât și de neuniți, combinându-le una cu alta. Fasiunile făcute de neuniții Ioan Trefa (cel aruncat în temniță), Petru Ruscaș, Ioan Potura și Iosif Pap și catolicii Mihaiu Hrabovszky, Franc. Szentmártoni și Mihaiu Par sunt cele mai meritorii. Aceștia spun, că venind Mártonossy, directorul cameral, îndată după denumirea lui Meleție, cu scrisoarea camerei la judele Vasile Zahari, senatul și preotul neunit, cu cea mai mare căldură le recomândă, ca să primească de superior în cele spirituale pre M. Kováts. Cei mai mulți și-au cerut trei zile de cugetare. Oficialul Martonossy a primit propunerea aceasta, ba a zis, că și o săptămână așteaptă. Expirând terminul, Mártonossy din nou s'a prezentat, ca să primească respunsul cerut. În decursul celor trei zile gr. orientalii au ținut adunare la casa primarului Vasile Zahari, unde toți au luat hotărârea, ca da, îl recunosc pre Meleție de episcop și cap, atârând dela el în cele spirituale, însă numai în cazul acela, dacă episcopul nu-i va turbură în obiceiurile recepte, dacă însă ar pretinde ceva nou dela ei, atunci nevătămați să-l poată părăsi. În a treia zi a venit cu Mártonossy și episcopul, când apoi le-a promis acest din urmă, că nici atâta schimbare nu face în riturile (szokások) lor, cât negru-i sub unghie.

Deci întreg poporul român, împreună cu preotul Ioan Gavilety — acest din urmă și separat —, ș'au mărturisit supunerea față cu Meleție, nesupărați, nesiliți de nimeni, cu deplină bucurie, făr'ca cineva să fi făcut obiecțiune. Dar numai una, ori două luni a ținut pacea legată, zice Iosif, al X. martor. Căci preotul Grecilor și a Sârbilor din Ujváros, Popa Petre Briscul, dimpreună cu credincioșii săi, neavând biserică neunită, pe baza falșă că și ei au contribuit la zidirea bisericei din Velența (Katonaváros), și pre mai departe își formau drept la biserica unită. Au încercat deci tot posibilul, ca să-i abată pre Românii uniți dela unire, poreclindu-i și înjurându-i în tot felul. De ajutor îl aveà pre preotul Ioan Gavrilety din Velența. Acesta, poate și de frica Grecilor, în față ținea cu Meleție, la spate însă tot mai mult se plecà pe partea neuniților. Într'aceea se apropià marea sărbătoare a Nașterii Domnului. Preotul Gavrilety a dat poruncă să măture etc. biserica, predând cheia pruncilor măturători. Această a așteptat-o Popa Petre Briscul.

A luat cheia dela prunci și a dus-o la Grecii și Sârbii lui din Ujváros. Vestea aceasta a trecut ca fulgerul. Vasile Szeresli a dat de știre lui Mártonossy, iar acesta lui Meleție, cari în dimineața zilei următoare au și grăbit la fața locului. Popa Petre Briscul însă numai la a treia provocare s'a prezentat, dar cheia nici atunci nu li-a predat-o, fiind aceea în mâinile Grecilor. Deci ca pre un fur l-au aruncat în temniță.¹⁾ Episcopul, la sfatul sfetnicilor săi, a deschis biserica cu un lăcătuș, apoi la rugarea credincioșilor a binecuvântat biserica și pre credincioși, poruncind preotului Gavrilety și credincioșilor, să oprească pe preotul Grecilor și Sârbilor din Ujváros, să liturghisească în biserică; însă dacă cineva dintre acești Greci ori Sârbi ar dori să asculte liturghie făcută de preot supus eppului, permis să-i fie! Și fiindcă Grecii și Sârbii amenințau că în noaptea Crăciunului vor intra în biserică cu forța, Români — în înțelegere cu Meleție și cu Mártonossy — au rânduit străji la biserică, rugându-i și pre romano-catolici să le steie într'ajutor. Astfel, spune Franc. Szentmártoni, vr'o treizeci s'au provăzut cu armele necesare, ca să apere biserica.

Intre astfel de împrejurări, episcopul doriă să știe, că oare uniți sunt Orădanii — cu Velența dimpreună, ori nu? Aceasta cu atât mai vârtos îl interesă, căci dejă se strecurase vestea că preoții Gavrilety și Petre Briscul una cu credincioșii, nu odată s'au adunat în vreme de noapte la casa primarului, ca să se convingă, că oare într'adevăr nimic n'au părăsit ei din „riturile“ lor, prin faptul, că au trecut sub iurisdicția lui Meleție? Circulă de altmintrelea și o listă subscrisă de mai mulți, cari pretindeau, să se facă lumină în ce *raport stă biserica orientală cu cea catolică*? De unde Meleție, prin deputatul său Emeric Șimonca, cere dela primarul Vasile Zahari și dela popor reversal despre primirea unirii. Vasile Zahari a convocat senatul și poporul la o adunare, participând la aceasta și episcopul. Inșă — dacă putem da crezământ martorului Iosif Pap —, nu spre mare mângăere. Anume discutând și disputând despre raportul, dintre cele două biserici, episcopul, poate și din supărare pentru cele isprăvite contra lui de episcopul latin, a rupt-o cu enunțiațiunea, că adăvărat că sunt divergențe-între unire și riturile Velențenilor, însă fiindu-i lui rânduită dela Maiestate o bucată de pâne el încă își știe riturile sale, și

¹ Ioan Potură (gr. oriental) zice, că tot atunci a pierit din biserică și o cruce, fiind suspiționat tot Popa Petre.

știe-și-le și Velenței pe ale lor! La aceste poporul din Velența a negat, că ar fi unit, contestând și iurisdicția lui Meleție.

După fiascul acesta, a urmat chestia de drept, a cui este biserica, respective cine au fost întemeietorii bisericii din Velența? Urme despre zidirea bisericii din Velența aflăm în cercetarea amintită. Anume — spun martorii — că pre la sfârșitul veacului al 17-lea, după expulzarea Turcilor, Românii și dealtmintrelea băștinași în Oradea, au cuprins tot mai mult din părțile Velenței. Preste puțină vreme vine miliția națională de pre Luncă și din jurul Popmezeului sub căpitanul Blasiu Kis și locotenentul Mihaiu Suci. Lucru de sine înțeles, că Săcuii lui Ștefan Barlog (prefectul eppului Benkovits), colonizați aici în pripă¹⁾, față cu Românii băștinași, întăriți cu achizițiunea de sus, au trebuit să cedeze lăsându-le teren liber de desvoltare. Căpitanul Blasiu Kis, cu locotenentul M. Suci, în conlucrare cu bătrânul Martin Horvát din Ujváros, au înjghebat o bisericuță.²⁾ Aceasta a fost centrul Românilor, aici aduceau jertfe Domnului Puterilor, aici mulțămite pentru izbânzile, biruințele ajunse în războaiele cu vrășmași; aci vărsau lacrimi pentru frații căzuți în lupte și tot aici prindeau noi puteri pentru noi lupte. Biserica ridicată de Blasiu Kis și consoții lui eră cu mult mai mică, decât să fi putut da încăperea tuturor credincioșilor. Deci cu învoirea vicarului eppesc, Mihaiu Kebell, credincioșii au dărămat biserica cea veche și au ridicat una mai mare. Emeric Gabriel, unul dintre martorii ascultați, cu ocasiunea investigării din 1750, fășionează că și

1) Bunyitay, Biharvármegye oláhjai és a vallási Unio p. 29 și 30.

2) Dragostea față de biserică și-a manifestat-o căpitanul Blasiu Kis și prin aceea, că a cumpărat și dăruit bisericilor diferite cărți românești. Așa în 1695 dăruiește bisericii — așa cred — din Velența un exemplar din «Sicriul de aur». Pe pagina a 57 și 58 a cărții amintite aflăm următoarea notiță scrisă cu cirile: «Această carte o a dat jupânul Kis Bálah și cu jupâneasa Domniei Sale anume Simzană anume lui Diordie ca să roge pre Dmnz pentru sufletul lui. Pomenește Domne anume metule(?) Bálah și Boiț Simzană și tot rodul lor și seminția până la 7-tele rod și seminție roj Bj 1695». Diordie — dau cu socoteala, că a fost preotul local—, nu mult a folosit-o Căpitanul Blasiu a fost omorât mai târziu. (Bunyitay).

Pre un «Kiriakodromion», ce se află și astăzi în posesiunea bis. din Velența, aflăm o notiță de forma celei de mai înainte. Anume fratele lui Atanaz, eppul unit din Alba-Iulia, dăruiește la 26 Ian. 1704, cartea amintită bisericii din Velența «pentru sine și soția sa Barbara Vándor». Cartea este tipărită de eppul Atanaz în 1699. — Mi-se pare acesta un nou document că Velența pe la 1704 încă tot unită eră.

el a luat parte la lucrările de dărimare. Iar acum, când se zidește casa nouă, încă se află o inimă dăruitoare, care înlesnește ridicarea aceleia. O femeie văduvă română din Ujváros, anume Budai-easa, neavând urmași, testează bisericii via din promontorul Orăzii. Protopopul Petru Popa a luat via, și cultivându-o a scos din ea suma de 500 floreni. Din suma aceasta și din contribuțiunile credincioșilor au ridicat biserică mai mare, pe vremea invaziunii Tătarilor. Grecii și Sârbii și de astădată numai câteva jugale au prestat, deci drept la biserică n'au avut. Părerii acesteia au dat espresiune înșiși Grecii și Sârbii, căci încă pre vremea vicariului Mihaiu Kebell († 1729) ș'au fost ales un intravilan lângă Peța (vale, ce curge prin Oradea) pentru biserică și sfințind o casă, au început aici să umble, dar auzind despre aceasta protopopul unit, Ioan Pap, a dat de știre vicariului, care i-a pedepsit câte cu 12 până la 20 floreni câte pre unul. De atunci începând ar umblat la biserică din Velența ¹⁾. În 1741 se jăluiesc la Maiestate: românul Vasile Szenesli din Velența și grecul Gheorghe Guzi din Ujváros, că capitlul latin se amestecă în „Unica Ecclesia“ neunită din Velența, ba pre uniți îi îngroapă în cimiterul neunit, apoi se roagă, că, deoarece biserică lor este aproape în ruine să nu împiedece restaurarea aceleia „deja pusă în lucrare“, cum s'a făcut cu casa din Taban (Buda).

Din aceste reiese că biserică din Velența, zidită de Românii uniți cu biserică catolică, a fost unită; Românii uniți au avut drept la ea. Acesta este adevărul istoric. Neuniții au restaurat-o numai, și fiindcă în Oradea mai erau încă și atunci familii unite, a lor ar fi trebuit să fie! Dar trecând Velențenii la neunire, eppul Meleție, părăsit de patronul său, de eppul latin, a fost cu mult mai slab decât să-și poată validită dreptul aceasta.

După aceste Velența a devenit cùibul tuturor vrășmașilor Unirei; a tuturor uneltirilor născocite pentru sugrumarea aceleia. Multe mizerii a făcut Velența atât lui Meleție cât și eppilor latini, dar mai cu seamă Consiliului Locțiitor.

ȘTEFAN TĂȘIEDAN.

¹⁾ Arh. cott. ad. annum 1749, Fasc. VII. Inquisitio statum unionis inchoatae et per Katonavárosienses item Apostasia inquinatae et Ecclesiae ibidem in Katonaváros constructae quod sub Unione assurexerit importans, relata 16 Febr. 1750 congregatione generali in oppido V. Olassi concelebrata

INSEMNAȚI.

Repausul dominical. Reținerea dela lucruri servile în Dumineci și sărbători și prăsnuirea acestor zile în spiritul bisericii lui Hristos influențează foarte hotărîtor atît asupra vieții economice, cît și mai ales asupra vieții morale a poporului. Din acest motiv repausul dominical îl prescrie și urgitează atît statul, cît și biserica. Statul pretinde întrerumperea unor ocupațiuni în folosul și pentru binele trupului. Biserica dorește mai mult. Ea așteaptă, în zilele acelea, o lucrare conștientă și febrilă pentru sfințirea sufletelor. Aceasta se realizează prin ascultarea sf. Liturghii, a predicii și a catehezei, prin împreună petrecere a membrilor familiei, prin citirea unei cărți ori gazete bune, prin recitarea în comun a rugăciunilor, prin participare la adunarea vreunei reuniuni, prin fapte bune, împlinite în folosul deaproapelui și prin încunjurarea ori căruia lucru, ce ar putea conturbă, ori periclită, ori nimici pacea, bunăînțelegerea și bunăstarea morală și materială a poporului; așteaptă biserica mai mult încunjurarea cărcimelor în zi de Duminecă și sărbătoare, fiindcă nicăiri, ca în cărciume, nu se uită îndemnurile spre virtute și nu se înmormântează rezoluțiunile sfinte și vieața sufletească, la care s'a deșteptat creștinul pe urma vre-unui act de pietate, săvârșit, poate, chiar în aceea zi.

O Duminecă petrecută în spirit creștinesc e recreatoare și pentru suflet și pentru trup. Trupul se odihnește își adună puterile pierdute și devine mai capabil de lucru. Sufletul se spală și își primește nutremântul necesar. În o așa atmosferă se formează bărbați cinstiți, trezi, buni muncitori, femei credincioase, cruțătoare, istețe și cu inimi pline de jertfă pentru binele membrilor din familie, deosebit pentru binele fiilor, cărora le dau cea mai frumoasă educație prin pilda vieții lor și prin învățăături pline de iubire.

Durere, că, acum, în multe locuri, Duminecele și sărbătorile nu aduc binele și foloasele, pentru cari sunt destinate, ci procură ruina trupească și sufletească, fiindcă în zile comune, când oamenii lucrează, nu se fac atâtea fărădelegi ca tocmai în Dumineci și în sărbători. Aceasta o înțeleg zi cu zi tot mai mulți oameni și zi de zi se sporește tot mai mult numărul acelor, cari militează pentru modificarea art. de lege

XIII din 1891, care oprește multe lucruri în Dumineci și sărbători, nu interzice însă ceace e mai rău: deschiderea debitelor spirtoase. Agitația legală întreprinsă de mulți medici și literați și de bărbați cu durere de soartea poporului în adunările municipale, în adunările reuniunilor de abstenență și de temperanță ș. a. m. d., se pare, că va avea, în curând, rezultatul dorit. Aceasta se poate deduce și din acțiunea contrară a acelora, cari își văd primejduite interesele materiale pe urma unei legi, care ar interzice comerțul cu beuturi alcoolice în Dumineci și sărbători. La începutul unei curente proprietarii debitelor spirtoase în congresul lor ținut în Zagreb au hotărât să se scrie guvernului, ca noua lege pentru repausul dominical să nu oprească deschiderea cârciumelor. E mare nădejdea însă, că de data aceasta interesele adevărate ale statului și ale societății vor fi preferite intereselor unei minorități neînsemnate ca număr, dar cu mare putere în unele state și de multe ori, deosebit pe timpul alegerilor dietale. Conte Posodowszky nu exagerează, când zice: „Cârciumarii sunt mari domni: restoarnă și guverne“.

Legea, ce se va aduce pentru repausul dominical, oricât de bună și înțeleaptă va fi și privitor la comerțul cu beuturi alcoolice în zilele destinate special pentru sfințirea noastră, ușor va putea fi eludată, dacă poporul nu va fi convins, prin educație și instrucțiune, despre marea însemnătate a acestui repaus făcut în spirit creștinesc. Datoria de a formă aceasta convingere ne incumbe nouă preoților, căroră, pentru neglijințele din trecut, încă ni-s'ar putea aduce acuzele, ce le-a ridicat, cardinalul Kopp în contra preoțimii germane, căreia îi zicea în pastorală din 5 Noemvrie 1904: „Pe când în cercurile laice tot mai mult și mai mare teren ocupă mișcările antialcoolice, pe atunci pe teren bisericesc abia se întâmplă ceva, și până când număroși conducători socialdemocrați iau parte cu însuflețire în lupta antialcoolică numai din interes de clasă, și din motivul acesta se fac chiar abstenenți, pe atunci în cercurile bisericești domnește un neînțeles indiferentism în aceasta chestiune vitală. Astfel tot mai mult se mărește pericolul, că mișcarea pentru temperanță e condusă de curente anticreștine și în forma aceasta mulți credincioși de ai noștri vor rătăci pe drumul indiferentismului religios, ori chiar al necredinței, pentru că am întrelăsat ale împărtăși bunătatea bisericii și ale face cunoscute mijloacele de salvare recomandate de ea.“

Să nu acuzăm însă trecutul, ci să ne reculegem, să ne sfătuim, să ne înarmăm, să ne întărim rândurile și să începem o luptă frumoasă și însuflețită împotriva abuzului cu beuturile alcoolice, ce se întâmplă mai ales în Dumineci și sărbători; să convingem poporul despre marea însemnătate morală, culturală, națională și economică a repausului dominical, dacă acesta e în spiritul bisericii lui Hristos.

Senior.

CRONICĂ.

Vizitație canonică în decanatul Hațegului. Fiind vizitațiile canonice cel mai puternic mijloc prin care se cimentează legăturile ce trebuie să fie între turmă și păstorul său, nu putem să nu salutăm cu deosebită bucurie veștile ce ne vin despre apostoliile de această natură.

După vizitația canonică făcută de P. S. S. Hossu al Gherlei în Maramurăș, care zeci de ani va rămâne vie în amintirea întregului ținut maramurășan, anul acesta ne-a adus vizitația canonică din decanatul Hațegului, unde s'a pogorît între credincioșii săi noul vlădică al Lugojului, P. S. S. Dr. Valeriu Tr. Frențiu. S'a început această apostolie în preziua sărbătorii sf. Gheorghe (5 Maiu) și se va termina abia în 4 Iunie. O lună întregă deci Arhiepiscopul Lugojului nu șede la reședință pe scaunul său arhieresc, ci petrece între credincioșii săi din „provincie“, în aceea intimitate înălțătoare, care e proprie acestor atingeri a sufletelor creștine, o lună întregă tronul arhieresc este lipsit de strălucirea ce-o are dela celce șede pe dânsul, dar numai pentru ca neasemănat mai mare să-i fie strălucirea când își va reprimi stăpânul împodobit cu vrednicia unei atât de frumoase apostolii sfinte.

Fie ca aceste lucruri bune să se generalizeze tot mai mult, pentruca credința noastră, în timpurile grele prin cari trecem, să nu scadă! (ar.)

*

Iarăș „Mica Biblie“. Cetitorii noștri își mai aduc desigur aminte de chestia „Micei Biblii“, care atâta vreme și în măsură atât de însemnată a pasionat cercurile bisericii ortodoxe din țară și dela noi. Vor mai ști, că sesiunea din toamna anului trecut a sf. Sinod al României a declarat „Mica Biblie“ de eretică, luând toate măsurile pentru ca să fie scoasă

din circulație, decretând în aceeaș vreme și destituirea din posturile lor a autorilor ei, între cari este și arhimandritul Scriban, directorul seminarului central din București, care în cercurile politice se bucură de simpatii foarte pronunțate. Executarea ordinului de destituire cade însă în competența ministrului de culte și se știe, că ministrul a refuzat acest lucru într'o formă de tot umilitoare pentru sf. Sinod, returând adecă — după cum scriau foile — nedesfăcut plicul în care i-se cere executarea ordinului destituirii.

De atunci a trecut o bună jumătate de an. În jurul „Miciei Biblii“ s'a încins, mai ales în presa dela noi, o discuție, din care am rămas cu impresia, că a ieșit biruitoare partida acelorora, cari condamnau sentința sinodală și apărau ortodoxia autorilor „Miciei Biblii“. În sfârșit s'a potolit însă și aceasta discuție, și noi am fi socotit chestia ca încheiată dacă nu știam, că sentința sinodală de fapt a rămas neexecutată. Așă însă eram curioși, ce va face sf. Sinod în sesiunea sa din această primăvară, voiam anume să vedem dacă sinodul, cel mai înalt for bisericesc al României ortodoxe, va ști și cum, să-și apere prestigiul știrbit.

De acum lucrul s'a isprăvit. Îndată după deschiderea sesiunii de primăvară episcopul Nifon al Dunării de jos „a propus — după cum spun foile — să se ridice oprirea ‚Micii Biblii‘, hotărîtă în sesiunea de toamnă, în care nu se găsește nimic ce ar putea să aducă abatere dela doctrina bisericii ortodoxe“. Și această propunere, fiind sprijinită și de Mitropolitul Pimen al Moldovei, a fost primită cu unanimitate.

Prin aceasta revenire s'a ridicat ce-i drept scandalul și s'au liniștit definitiv turburările ce se iviseră pe urma sentinței sinodale de astă toamnă, s'a restituit apoi înțelegerea dintre sinod și guvern, dar prin acest „răsvot“, cum l-a numit mitropolitul primat, biserica ortodoxă s'a dovedit de nou — cum toți trebuie s'o recunoască — o simplă unealtă în mâna guvernului de oricând. (ar.)

*

Congresul anual al presei catolice maghiare. care s'a ținut anul acesta în 14 Maiu în Budapesta, a fost și de astădată o conștientă manifestare a interesului tot mai viu ce se poartă din partea celor competenți factorului atât de însemnat, care este presa. Convinși de importanța uriașă a presei, căreia ar fi timpul suprem să i-se deie o atențiune

mai mare și din partea bisericii noastre, credem, că nu va fi fără interes, să estragem câteva date din raportul general al „Societății de presă catolică“.

Societatea există abia de 6 ani, numărând astăzi 4000 și câteva sute de membrii. Scopul societății este îmbunătățirea presei catolice în așa măsură încât să poată stă cu cinste alături — dacă nu să și întreacă — presa destructivă a oricărei temelii religioso-morale a coaliției liberalo-francmasonice. În scopul acesta și-a pus de țintă adunarea unui fond, dar așa că paralel cu creșterea fondului se și subvenționează organele de presă — mai ales cele centrale —, cari au lipsă de ajutoare. Fondul societății atinge azi suma frumoasă de 260.000 cor., iar suma ce s'a cheltuit, în cei șase ani de când există societate pentru sprijinirea presei este peste 400.000 de coroane. Singur în anul acesta s'au cheltuit peste 75.000 cor., iar suma preliminară spre scopul acesta pentru anul ce vine este încă și mai mare, ea întrece suta de mii. Banii se adună din cotizațiile membrilor — sunt cvote de câte 20 cor.—, din colecte publice, cari se fac în țara întreagă, an de an, în așa numitele Dumineci ale presei, puse la cale de corul episcopesc, apoi din donațiuni benevole. Chiar cu prilejul congresului s'a publicat numele unui ilustru donator, un simplu preot dela sate, care a crezut — și bine a crezut — că face o faptă bună, testând presei suma de 80.000 coroane.

Pe lângă mărirea fondului și ajutorarea organelor lipsite, societatea mai lucrează însă și în direcția schimbării spiritului public printr'o agitație conștientă, sufletul căreia este o comisiune de femei. Și o constată raportul, dar o poate constata oricine, care cunoaște cât de cât starea presei catolice de sunt acum 5—10 ani, că prin activitatea cu adevărat desinteresată a societății lor s'au ajuns rezultate frumoase în toate direcțiile. S'ar fi putut ajunge desigur și mai mult, pot fi însă mulțumiți cu rezultatele obținute. O muncă conștientă și în-suflețită îi va duce și mai aproape de țintă....

Pentru noi, când va sosi oare ceasul, să știm aprecia presa după vrednicie și să lucrăm potrivit cu această apreciere?! (ar.)

*

Biserica românească în Ierusalim. În timpul din urmă s'a putut citi aproape în toate ziarele noastre un apel,

lansat în numele M. S. reginei Carmen Sylva, cu scopul de-a se ridică un sfânt lăcaș în Ierusalim, — de următorul cuprins:

„Cu voia lui Dumnezeu, fiind a se împlini în curând 50 de ani de domnie a regelui Carol I, dorința mea se unește cu aceea a poporului meu iubit, ca prin înălțarea unui lăcaș de rugăciune în înșasă cetatea Ierusalimului, să aducem prinosul nostru de recunoștință către Atotputernicul. Intr'acest templu ridicat în preajma chiar a mormântului Mântuitorului nostru, poporul credincios va putea slăvi pe Dumnezeu în limba românească și potrivit cu datina străbună. Pentru înfăptuirea sfântului lăcaș și a adăpostului pentru închinători, va fi primit atât obolul celui sărman cât și talantul celui bogat, dând fiecare dovadă de iubirea creștinească a neamului românesc. Elisabeta“.

Pentru ridicarea acestei biserici și a unui aspițiu („adăpost pentru închinători“) s'a format un comitet în frunte cu cei doi mitropoliți ortodoxi ai României și cu înșasi regina, care are prezidenția de onoare. Comitetul dispune deja de o subvenție de 200,000 acordată din partea statului român, apoi de mai multe legate testamentare în sumă de mai multe zeci de mii, cărora li-se vor adauge de acum ofertele societăților și a particularilor, așa că biserica și ospițiul din Ierusalim — în vederea cărora o comisiune petrece deja pe pământul sfânt — vor fi în curând ridicate.

Prin cucerirea unui petec de pământ acolo, unde an de an se întâlnesc zeci și sute de mii de peregrini din toată lumea creștină, limba românească și numele de Român poate câștiga mult și în *acest* senz salutăm și noi biserica *românească* din Ierusalim. (ar).

*

Simptoame îngrijorătoare. Curentul dușmănos oricărei credințe pozitive, care a creat în Franța civilizației moderne așa-numitele „școli laice“, a pătruns de mult și în patria noastră. Il știam însă cu mult mai slab decât să ne fi putut gândi, că aderenții lui să aibă deja curajul să ceară scoaterea instrucțiunii religioase din școli, cum s'a făcut aceasta într'un congres din această primăvară, a învățătorilor dela școlile comunale din Budapesta. Deocamdată lucrul acesta cu siguranță nu se va face, pentru că cercurile dela cârma țării — dupăcum reiese din declarațiile din parlamenta le ministrului de de culte —, sunt cu totul străine de acest gând, și judecând

după manifestațiile puternice din întreagă țara ele vor trebui să rămână încă foarte multă vreme străine de el, dar cu toate acestea este un simptom foarte îngrijorător, că peste tot a putut să se pornească această mișcare. În-vățătorii din școlile comunale pentru popor ale capitalei, cari au îndrăznit să afișeze capul bălaurului, împotriva căruia s'a sculat așa zicând întreagă țara, au la spatele lor organizația francmasonă, și prin faptul acesta mișcarea lor constituie o primejdie reală, care la nici o întâmplare nu trebuie bagatelizată.

Pe noi această primejdie ne amenință numai mijlocit, și în lupta ce se dă împotriva acestui curent noi nu putem să fim în primele rânduri, dar cu toate acestea trebuie să fim cu ochii în patru, întărind pe toate căile temeiurile unei adevărate vieți religioase, de care oricând să se frângă ca de o stâncă neclintită valurile murdare ale curentului lipsit de credință și de Dumnezeu. S'ar putea oare să nu ne simțim îndemnați a lucra din toate puterile în aceasta direcție?!

Sus dar inimile! (ar).

Cărți și reviste.

Societatea „Alexi-Șincai“ a clericilor din Gherla a scos de sub tipar al IV-lea tom din »*Explicarea cu temei și ușor de priceput a Catehismului catolic*« de Iosif Deharbe. Îndrăsnim să spunem, că volumul acesta în format de 80, XII+368 p., frumos tipărit și tradus cu grijă, este un adevărat eveniment în restrânsa noastră colecție de scrieri teologice. Fără îndoială versiunea românească a Catehismului lui Deharbe, care a avut atâta trecere în străinătate și care în urma limpezimii cu care tratează și cele mai întunecate și grele probleme din învățăturile bisericii, a fost totdeauna apreciat după merit de toți învățații catolici, nu poate să fie decât binevenită și printre noi. Volumul prezent însă între împrejurările noastre merită o deosebită atențiune. Este anume în deobște cunoscut, că nouă după epuizarea „Eticei creștine“, bune-rele cum a fost, a canonicului Dr. Ioan Rațiu, ne lipsește o carte teologică, în

care să aflăm tratată în mod științific și mai cu temeiu doctrina morală a bisericii. La cartea aceasta se lucră acum, însă fiind chestiunile, cari trebuie să le cuprindă foarte gingașe, ea recere o specială grija și sporul în lucru este foarte anevoios. Până când va ieși de sub tipar, ceea ce sperăm, că în curând va și fi, preoții noștri se pot ajuta cu mult folos de acest volum al Catehismului explicat dela Gherla. Ba credem, că pentru o bună parte a clerului nostru, căruia nu-i stau la îndemână alți autori străini, cetirea și răsfoirea cât mai deasă a cărții acesteia este o necesitate urgentă. Vor afla în ea expunerea corectă și ușoară a celor zece (cu excepția primei) porunci dumnezeiești și a celor cinci porunci bisericesti, aproape ca și într'un tratat de teologie morală specială. Multe și cuminți aplicări practice dela călcăiul singuraticilor porunci înlesnesc predicarea de pe amvon a învățăturilor morale. Exemplele înșirate pe nu mai puțin decât 71 pagini în garmond roman (nr. 47—152, p. 293—364) ilustrează cât mai bine principiile întregului volum și îi redau un colorit foarte atrăgător și, mai pe sus de toate, foarte practic.

Nu ar fi fost lucru zădarnic, dacă ici colo traducătorii noștri ar mai fi adaus unele note explicative la textul original, în cari să fi făcut reflexii potrivite la unele puncte (puține și aceste) cam obscure, ori (rar de tot) cam rigoroase din Deharbe. Dr. Domide și Dr. Bojor, pe cari ei îi pomenesc cu recunoștință în prefață, de sigur le-ar fi stat într'ajutor. Și aceasta apoi nesmintit ar fi fost de făcut, când practicitatea doctrinei lui Deharbe prezintă unele dificultăți pentru împrejurările orientale.

Cu toate acestea mici lacune, cartea aceasta umple un gol, un mare gol în biserica românească unită și nu ne îndoim, că preoții noștri — și n'ar strică să o facă și mireni noștri — vor cumpăra-o, deoarece au lipsă, avem cu toții lipsă de ea. Suma ce se va strânge din prețul bagatel de 3 coroane, al volumului acestuia va face posibilă publicarea celor din urmă două volume din Deharbe, traduse gata — cum ne asigură prefața — dar din lipsa de mijloace încă nepublicate.

O recomandăm cu toată căldura, siguri, că preoțimea noastră o va aprecia cum se cuvine. (ic.)

Revista lunară pentru viața bisericească »*Heliand*« din Breslau are în numărul său de pe Aprilie un articol destul de bine informat despre „Românii uniți din Ungaria.“ După ce atinge pe scurt istoria unirii, autorul articolului d. Hoffmann, redactorul revistei, schițează ritul și disciplina bisericii noastre și trece apoi la chestia episcopiei de Hajdudorogh, despre care spune următoarele:

„În 1912 Piu al X-lea, a cedat stăruințelor guvernului maghiar și a înființat episcopia de Hajdu-dorogh. Noua episcopie afirmative este menită pentru credincioșii maghiari orientali. De acestia însă nu sunt. În realitate ea s'a înființat pentru ca pe această cale să se promoveze maghiarizarea creștinilor orientali din Ungaria. În anii din urmă se introduse în Ungaria pe barba proprie uzul limbei maghiare la sf. liturghie. Aceasta avea să fie limba liturgică a noiei episcopii. Dar la aceasta nu s'a învoit Piu X. Lui i-s'a părut, că sunt deja destule limbile liturgice existente, și o nouă limbă liturgică, care nu s'a folosit nici când și prin urmare n'are nici un drept istoric, n'a voit să introducă cu nici un preț. Aceasta ar și fi fost însă cel dintâiu pas pe calea inevitabilă a înlocuirii limbilor liturgice moarte, deci mai cu seamă a celei latine, cu limbile vernacule. De aceea Piu X. a prescris pe seama noiei episcopii limba paleo-grecă: până în 1 Ianuarie 1918 (?) fiecare preot al noiei episcopii trebuie să știe atâta grecește încât să poată celebra sf. liturghie grecește; de-acolo în colo orice altă limbă liturgică va fi oprită...“ Vorbind apoi despre incorporarea alor 53 (?) de parohii românești la noua vlădicie, scrie așa: „Aceste biete comune în locul frumoasei lor slujbe românești, la care înțelegeau orice cuvânt, și la care puteau să se roage, să cânte și să prăznuască împreună, au de-acum liturghie oficios grecească (în realitate ungurească), și predică maghiară...“

Am făcut loc acestor juste aprecieri și observații mai cu seamă pentru cuvintele din urmă, în cari se constată abuzul liturghiei maghiare. Asupra acestui abuz noi am insistat pe larg în fruntea Nr. 2 din acest an, el a fost atins foarte corect la locul prim și în interpelația din cameră a deputatului nostru Ștefan C. Pop, dar vestea ei se vede, că cu toate acestea n'a putut încă pătrunde până acolo, de unde i-s'ar putea pune capăt.

Dar în sfârșit ea tot va pătrunde! (ar.)

TELEFON.

»*Revista Teologică*«. *Sibiu*. Pentru șirele DVoastră din Nr. 3—4 — apărut în 1—15 Februarie, dar care ne-a sosit abia în 22 Maiu (!) —, în care resuscitați, în legătură cu cele scrise de noi în această materie, chestia ediției românești de canoane ale bisericii răsăritene, Vă suntem recunoscători pentru două motive. Întâiu, pentrucă ne vestiți, că »s'ar afla în comerț regulat o colecție de atari canoane« și anume »Dreptul bisericesc alui Dr. Boroianu«. Noi nu știam acest lucru, sau mai bine zis noi știam, că cartea dlui Dr. Boroianu nu este o colecție de canoane, sau mai bine zis o ediție a Pidalionului respective a Pravilei, ci un »manual«, cum îi ziceți și DVoastră, ca bunăoară »Compendiul de dreptul canonic« din 1885 alui Saguna. Ori DVoastră confundați poate un »manual« cu o colecție de canoane, sau un »corpus iuris canonici« al bisericii răsăritene. Dacă nu este acesta cazul, să ne scrieți, și librăria Ionescu din Iași, respective dl Boroianu, va putea plasa la noi mai multe exemplare. — Vă suntem apoi recunoscători și pentru alta. Și anume, pentru învinuirea ce ne aduceți, că redactorii acestei reviste nu am citi revistele bisericii ortodoxe și în special revista »Biserica ortodoxă română«, în care la p. 817—1914 se vorbește despre cartea d. Boroianu. Ei bine, ne bucurăm de această învinuire pentru motivul, că ni-se dă prințansa prilej să fixăm și să recriminăm aci în publicitate ținuta unei anumite prese a bisericii ortodoxe române din țară, care nu se crede datoare (înțelegem datorință morală), să acoarde »schimbul« unei reviste române și bisericești. cum este revista noastră. În special »Biserica ortodoxă română«, de care se face amintire mai sus și despre care ni-s'a spus, că ar fi cea mai bună revistă bisericească ortodoxă, a fost cercată în mai multe rânduri să ne dea »schimbul« obișnuit, și nu numai că nu ni-l-a acordat, dar nici nu ne-a răspuns măcar, că nu ni-l acordă. Și e o rușine aceasta. Pentrucă, dacă atâtea reviste bisericești nemțești, ungurești, și chiar italienești și franceze ne acoardă schimbul, pentru motivul, că suntem o revistă *catolică*, credem că este foarte just, să putem aștepta că revistele bisericii *române* ortodoxe, să ne acorde schimbul pentru motivul, că suntem o revistă *românească*. Atunci le-am citi și pe ele, precum citim — despre asta fie convinsă »R. T.« — revistele ortodoxe, ce ni-se trimit. Decât nouă ni-se pare, că anume nu ni-se trimit, ca să nu le putem citi. Vine vremea, că se tem de noi!

D. Șard. Sf. Voastră știți prea bine, că noi în diferite rânduri ne-am rugat, să ni-se remită revista din partea acelora, cari n'au de gând să achite plata abonamentului. Asta o pretinde sentimentul moral. Mai știți, că pe abonații noștri i-am rugat, și direct, și în apele tipărite pe copertă, să ne trimită suma restantă, ori cel puțin, pe o cartă postală, să spună, că își vor achita datoria la cutare termen, pentrucă la caz contrar tăcerea Sfinților Lor o vom considera de învoire de a încasa abonamentul restant dela dâștii cu trase postale (postai megbizás). După toate aceste am așteptat mult timp răspunsul cerut. Pe urmă, siliți de împrejurări, am început a spedă trasele postale, nu pentru plata abonamentului de pe a. c., ci pentru cea de pe anul ori anii trecuți. Lucrul acesta noi nu-l facem bucuos, fiindcă reclamă timp și spese: trasele trebuie procurate și umplute cu mare grijă. La trase se aclude și chitanță pentru debitor, pe copertă trebuie scrisă adresa postei, apoi mai conține trasă postală și numele speditorului; fiecare blanchetă costa 2 fil., coperta 1/2 fil., recomandarea 35 fil., dacă debitorul plătește chitanța, posta, care încasează reține din sumă 20 fil., pe urmă încasarea sumei, aici, încă mai costează ceva. Dacă restanțierul nu plătește chitanța, cum, durere, se întâmplă *des*, toate sunt zadarnice. Binevoii a înțelege deci, că pentru trimiterea traselor postale nici un restanțier n'are nici cel mai mic motiv de supărare.

B. Coștei. Răspunsul nostru îl veți avea în numărul proxim. Acum ne lipsește spațiul.

Pentru redacție răspunde: Dr. Alexandru Rusu.

Proprietar-editor: Membrii redacției.